

Eylül ayı ve sonrası iptaller, fiyat düşürmeler nedeniyle gelecekler ve "last minute" kayıpları gibi hususlar eklendiğinde turizm gelirlerinde 1999 yılında 1998 yılına göre en az yüzde 50 oranında bir düşme olacağı söylenebilir. Bu azalma da 4 milyar dolara tekabül eder. Diğer taraftan Turizm Bakanlığı revize ettiği projeksiyon çalışmalarında 1999 yılı için 10 milyar dolar turizm geliri hedeflenmekteydi. Bu açıdan yaklaşıldığında 1999 yılında turizm gelirlerinde 5 milyar dolarlık bir kayıptan bahsedilebilir.

**Dr. MEHMET
ÖZDEMİR**

TURİZMİMİZDE 1999 YILI KABUSU

Hem iç, hem de dış siyaset açısından en hareketli günlerin yaşandığı Haziran ayı içinde yayınlanan son iki makalemde (Eşkiyabaşı Apo'dan Sonra Türk Turizmi ⁽¹⁾, Nasıl Bir Tanıtım ⁽²⁾) Türkiye ekonomisinde, özellikle turizm sektöründe yaşanan acıklı durumu anlatmaya çalıştım. Turizmimizde içinde bulunduğumuz ortamın son sekiz yıldan farklı olduğunu, yalnızca fiyat indirmek için başvurulan klâsik oyunlardan ayırt edilmesi gerektiğini yazdım. "Niçin Turizm sektörü Seçiliyor?" sorusuna, yıllardır üzerinde durduğum siyasi ve sosyal içeriği ağır basan cevaplar vermeye çalıştım.

Dedik ki "... Konuyu daha da açalım, berraklaştıralım. Batı Türkiye'den ne istiyor?

İşin özü üç noktada toplanmıştır:

1. Kıbrıs sorunu,
2. Ege sorunu,
3. İnsan hakları (Güneydoğu) sorunu, (Kürt Sorunu),

Batı bu üç sorunun kendi istediği biçimde çözülmesinde kararlıdır..." ⁽³⁾

O günlerde, Dünya üzerinde giderek yalnız bırakılmaya çalışıldığımız çok net olarak gözlenmektedir. Cumhurbaşkanı ve Başbakanımızdan, sokaktaki sade yurttaşımıza kadar bunun sıkıntısını hissediyor, üzüntüsünü ve kızgınlığını ifade ediyorduk. Bu kargaşadan tüm ekonomimiz zarar gördü. Sorumlularca "Türkiye'nin artık duvara dayandığı" ifade edildi. En çok da turizm sektörümüz etkilendi!

Peki, turizm sektörünün etkilenmesi, ülke ekonomileri açısından ne derece önemli? Çok önemli! Turizm sektörü ilginç bir sektör. İstihdam imkânı sağlamak açısından gerekli yatırım miktarı en düşük sektör. Buna mukabil "çarpanları" en yüksek ve ekonomi içindeki yayılma özelliği çok geniş bir alanı kapsıyor. Bundan dolayı turizm gelirleri büyük bir hızla ülke nüfusunu ve coğrafyasını bir baştan ötekine katederek, tüm toplumun elde edilen ekonomik yararı paylaşmasını sağlıyor. Dolayısıyla turizm sektörü Türkiye için hayati önem taşıyor. Tabii Türkiye'nin düşmanları da bunu çok iyi bildiğinden dolayı, sürekli bu hassas noktayı yumrukluyor.

ÖNCE TERÖR

Türkiye Haziren-Temmuz aylarında A. Öcalan davası nedeniyle Dünya'nın gündemindeydi. Türkiye adeta iç savaş yaşanan ve yoğun terör olaylarına sahne olan bir ülke olarak gösteriliyordu. Böyle bir ülkeye turist gelir mi? Turist zevk için, eğlence için gelir. Canını tehlikeye atmanın ne âlemi var? Tabii ki Türkiye Ağustos ayına da turizm açısından tam bir bozgun içerisinde girdi. Bazı çok bilmiş gazeteler Ağustos ayındaki haberlerinde "Turizmcilerin yüzü gülmeye başladı" gibi başlıklar kullanıyorlardı. Neden gülüyormuş? Çünkü tesisler yüzde altmış dolmuş! Haziran ayı başı ile Ekim ayı başına kadar geçen dönemde işletmeleriniz, izlemiş oldukları fiyat politikası nedeniyle, yüzde seksenin altına düşerlerse yıl boyu ortalamasında zarar ederler. (1997 yılında Türkiye'ye gelen yabancıların aylara göre dağılımı şöyle gerçekleşmiştir: Ocak: 300.782, Şubat: 314.306, Mart: 555.204, Nisan: 639.819, Mayıs:

1.020.894, Haziran: 1.045.987, Temmuz: 1.206.226, Ağustos: 1.404.876, Eylül: 1.297.455, Ekim: 947.462, Kasım: 538.368, Aralık: 417.535) (4). Hele Temmuz, Ağustos, Eylül, iç turizmin de (Türkiye'de iç turizm okulların kapanmasından açılmasına kadar geçen süredir) yoğun olduğu aylardır ki "altın dönem" olarak nitelendirir. İşte Ağustos başında Türkiye'deki turizmciiler "zarardan kâr" edebilme çabası içerisindeydi.

İşin sosyal yönü işin cabası... Turizmde "insan krizi" yaşanmaya başladı. Turizmde yaşanan kriz, her zaman ve her sektörde olduğu gibi, en çok istihdam edilenleri etkiledi. Türkiye Otelciler Birliği'ne göre yalnızca otellerde işten çıkarılanların sayısı 60 bin civarındaydı. 70 bin kişi ise geçtiğimiz yılın ücretleriyle çalışıyordu (5). Turizmden etkilenen yan sektörlerde de durum oldukça kötüydü. Turist sayısındaki azalmanın, dolayısıyla turizm gelirlerinin beklenilenin çok altında olmasının bedelini; Türkiye ekonomisinin yanısıra, Türkiye'nin insan kaynakları da ödüyordu.

SONRA DEPREM

Depreme takaddüm eden günlerde yapılan bir açıklamada "Turizm gelirlerinin yüzde 34 azaldığı" belirtiliyordu (6). Turizm gelirleri 1999 yılının Ocak-Mayıs döneminde, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 34,1 oranında azalarak 1 milyar 282 milyar dolara gerilemişti. (1998 yılının aynı döneminde 1 milyar 946 milyon lira.)

Ağustos ayı ortalarında yapılan bu açıklama, turizm hareketleri açısından "ölü dönem" olarak nitelendirilen beş ayrı ayı kapsıyordu. Ancak "dirisi de (yüksek sezon)" ayân beyân ortadaydı! Turizmimizde 1998 yılına göre en az yüzde 40'luk bir düşme kesin gözükmüyordu.

Derken 17 Ağustos 1999 millî felâketini yaşadık: ZENZELE geldi canımızın yarısını aldı götürdü.

Anlatmaya çalıştığım gibi, deprem öncesi turizm sektörü zararı azaltabilme çabasıydı. Depremle herşey bıçak gibi kesildi. Marmara depremi bütün dünyada bomba gibi patladı. Hangi ecnebi Yalova ile Antalya'yı coğrafi olarak birbirinden ayıracaktı? O da Türkiye, öteki de Türkiye... Bir de benim seyrettiğim dünyanın çeşitli ülkelerinin televizyon haberlerinde, özellikle BBC'de "turist" kelimesi sanki kasıtlı olarak geçiriliyordu. "Kurtarılan turist", "ölen turist...". Böylece kısıtlı sayıda olan rezervasyonlar da iptal edildi. "Last minute" şansımız tamamen ortadan kalktı.

İç turizm de durdu. Konukların önemli bir kısmı 17 Ağustos'dan sonra tatillerini yarıda kesti. Tatil programı olanlar da vazgeçti. Kimse de tatil yapmayacak; neşelenip, eğlenecek hâl kalmadı. Böyle bir davranışı milletçe depremzedelere karşı sanki bir "suçluluk duygusu" gibi hissettik. (Bir kısım yöneticiler de yangına körükle giden işgüzarlar olarak Bodrum gibi yabancı turist ağırlıklı yörelerde de eğlence faaliyetlerini durdurdu. Olan turist de gitti...)

Depremden en fazla nasibini alan kongre turizmimiz oldu. Özellikle İstanbul'da yapılacak olan uluslararası nitelikte toplantıların hemen hemen tamamı iptal edildi. Bunun yanında kültür turları durdu. Kapadokya yöresi hayalet şehir oldu.

SONUÇ: MADDİ KAYBIMIZ NE?

Esasen, Türkiye'ye konulmuş, ilân edilmemiş ambargo nediniyle yıllardır turizmden hakettiğimiz payı alamıyoruz. Uzun uzun nedenlerini tekrarlamamızın yeri değil. Biz turizmin maddi ve manevi enstrümanları açısından Avrupa'nın ve tabî Akdeniz çanağının en iyisiyiz. Serbest piyasa ekonomisi şartlarında hakkımıza düşen pay aldığımızın çok çok üstünde...

Son beş yılda yurdumuza gelen turist sayısı ve turizm gelirleri ise şöyle gerçekleşmiştir:

1994:	6.670.618 kişi;	4 321.0 milyon \$
1995:	7.726.886 kişi;	4 957.0 milyon &
1996:	8.614.085 kişi;	5 962.1 milyon \$
1997:	9.689.004 kişi;	8 088.5 milyon \$
1998:	9.752.697 kişi;	7 808.9 milyon \$ (7)

Görüyor ki, 1997 ve 1998 turizm gelirleri 8 milyar civarındadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi; 1999 yılına nazaran ilk beş ay içinde yüzde 34 dolaylarında bir düşüş söz konusudur. Bu aylar (Ocak-Mayıs) turizm gelirlerinin düşük olduğu aylardır. Olumsuz trend devam ettiğine göre; turizm gelirlerindeki beklentinin yüksek olduğu dönemlerde gerçekleşme de o oranda düşük olacak, yüzde 34 azalma yüzde 40-45'lere yükselecektir. Son günlerde ise "Deprem'in faturası 173 milyar dolara ulaştı" (8) şeklinde beyanatlara rastlanılmaktadır. Bu rakam yalnızca "Kongre iptali, geri dönenler ve Anadolu turları"nı kapsayacak şekilde gösterilmektedir. Eylül ayı ve sonrası iptaller, fiyat düşürmeler nedeniyle gelecekler

ve "last minute" kayıpları gibi hususlar eklendiğinde turizm gelirlerinde 1999 yılında 1998 yılına göre en az yüzde 50 oranında bir düşme olacağı söylenebilir. Bu azalma da 4 milyar dolara tekabül eder. Diğer taraftan Turizm Bakanlığı revize ettiği projeksiyon çalışmalarında 1999 yılı için 10 milyar dolar turizm geliri hedeflenmekteydi. Bu açıdan yaklaşıldığında 1999 yılında turizm gelirlerinde 5 milyar dolarlık bir kayıptan bahsedilebilir. Nitekim Turizm Bakanı da bir sergi açılışında "Turizmde kayıp 4-5 milyar dolar" (9) demişti. Bakan'ın hesabı doğrudur.

Zarar bu kadarla da bitmemektedir.

Turizm gelirlerinin hızla ekonomiye nüfus edişi ve turizmden yararlanan iş sahalarının çeşitliliğine yazımızın girişinde kısaca değindik. Turizm sektöründe sadece kategorik iki harcama diliminde bile, yâni "ziyaretçilerin para harcadığı yerler" ile "seyahat endüstrisinin para harcadığı yerlerde" bile, turizm geliri yetmişin üzerinde alan tarafından paylaşılmaktadır.

Turizm sektörünün en tipik özelliği, birbirinden farklı dallarda faaliyet gösteren çok sayıda küçük birimlerden oluşmasıdır. Bu birimler arasında küçük lokantalar, moteller, oteller, marketler, çamaşırhaneler, el sanatı dükkanları... vb. sayılabilir. Turist harcamaları, harcamanın yapıldığı bölgedeki gelirleri artırır. Artan gelirler de harcamaya-gelire ve yeniden

harcama-gelir zincirine dönüşür. Yalnız harcamanın yapıldığı yörede kalmaz (10).

Turizmde çarpan ise; MPC (marjinal tüketim eğilimi) 1/2 (1000 dolarlık turist harcaması, toplam için 2000 dolarlık bir gelir yaratır: Çarpan=2) veya MPS (marjinal tasarruf eğilimi) 1/3 (çarpan=3) olacaktır. Meseleye bu açılardan bakıldığı zaman, turizm gelirlerindeki kaybımızın büyüklüğü daha net anlaşılır.

NOTLAR

- (1) *Anatolia: Turizm Araştırmaları*, Haziran 1999.
- (2) *Dünya*, 30 Haziran 1999.
- (3) *Dünya*, 30 Haziran 1999.
- (4) Akış, Sevgin (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Mart-Haziran, s. 43.
- (5) Akbulut, Rabia (1999). Turizmde insan krizi. *Hürriyet (İnsan Kaynakları ilavesi)*, 15 Ağustos.
- (6) *Hürriyet*, 12 Ağustos 1999.
- (7) Turizm Bakanlığı (1999). *Turizm İstatistikleri Bülteni*. Yatırımlar Genel Müdürlüğü yayını.
- (8) *Hürriyet*, 30 Eylül 1999.
- (9) *Dünya*, 22 Eylül 1999.
- (10) Özdemir, Mehmet (1992). *Turizmin Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri*. Ankara: Renkmay Matbaacılık, s. 49.

Ankara, Kasım 1999

Turizme Fiske Taşları

Dr. MEHMET ÖZDEMİR

3.750.000 TL.

Dr. Mehmet Özdemir'in 1989 - 1998 yılları arasında yayımlanmış yazılarından oluşan kitap,

Turhan Kitabevi'nden edinilebilir.

Tel: (0312) 418 77 60, Fax: (0312) 418 75 91